

University of Groningen

Actualiteiten en Signaleringen

Roggenkamp, M.M.; Drankier, D.; Kreeft, G.J.; Nieuwenhout, C.T.; Nieves Zárata, M.T.; Spijk-Belanova, T.N.

Published in:
 Nederlands Tijdschrift voor Energierecht

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
 Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
 2018

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):
 Roggenkamp, M. M., Drankier, D., Kreeft, G. J., Nieuwenhout, C. T., Nieves Zárata, M. T., & Spijk-Belanova, T. N. (2018). Actualiteiten en Signaleringen. *Nederlands Tijdschrift voor Energierecht*, 2018(3).

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Actualiteiten en signaleringen

*prof. mr. dr. M.M. Roggenkamp., D. Drankier LL.M., G.J. Kreeft LL.M.,
C.T. Nieuwenhout LL.M., M.T. Nieves-Zarate LL.M.
en mr. T.N. Spijk-Belanova¹*

Rapporten en overige publicaties

In deze rubriek worden jaarverslagen, rapporten en overige publicaties besproken die inzicht bieden in de energiesector c.q. de ontwikkelingen van het energierecht. De redactie houdt zich aanbevolen voor suggesties voor documenten die in deze rubriek opgenomen kunnen worden.

■ TenneT

Jaarverslag

Op 23 februari 2018 heeft TenneT het jaarverslag over het jaar 2017 gepubliceerd. Om leveringszekerheid te garanderen en de energietransitie te bevorderen heeft TenneT in 2017 EUR 1.770 miljoen geïnvesteerd in het net in Nederland en Duitsland. Om aan deze financieringsbehoefte te voldoen heeft TenneT in 2017 zogenaamde 'groene hybride obligaties' uitgegeven met een waarde van EUR 1 miljard. Om de te verwachten grote hoeveelheden hernieuwbare energie in te kunnen passen in het net voorziet TenneT een investeringsbehoefte van circa EUR 28 miljard in de komende tien jaar.

In het verslag kijkt TenneT terug op het afgelopen jaar en inventariseert het de belangrijkste mijlpalen, zoals de voortgang van de NordLink en de CO-BRA kabel, die respectievelijk Noorwegen en Duitsland en Denemarken en Nederland met elkaar verbinden (zie NTE 2014/3-4), de uitbreiding van het North Sea Wind Power Hub consortium, dat kijkt naar de mogelijkheid tot de aanleg van een energie-eiland nabij de Doggersbank (zie NTE 2017/5 en 2017/6), en het starten van een pilotproject om middels blockchaintechnologie de batterijen van elektrische auto's in te zetten voor het balanceren van de elektriciteitsmarkt (zie NTE 2017/3). Tevens besteedt TenneT aandacht aan de aanleg van het net op zee. TenneT is in nauw overleg met het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat over de aanleg van het offshore net. Voor de ontwikkeling van dit net zal de hieronder verder besproken 'Routekaart windenergie op zee 2030' leidend zijn. Tot 2030 verwacht TenneT de aansluiting voor mogelijk 10.500 MW aan offshore windenergie te realiseren op het Nederlandse deel van de Noordzee. Voor de aansluiting van deze parken kijkt TenneT uitdrukkelijk naar de mogelijkheden voor de aanleg van een internationale aansluiting met het Verenigd Koninkrijk die internationale elektriciteitshandel met de aansluiting van windparken combineert (zie NTE 2017/6). In Duitsland zal de door TenneT beheerde capaciteit voor het transporteren van op zee opgewekte windenergie groeien tot 7.000 MW in 2019. Het jaarverslag is onderverdeeld in acht hoofdstukken. Het beslaat 166 pagina's en kan geraadpleegd worden op www.tennet.eu.

Nieuwe CEO TenneT

Op 5 maart 2018 heeft TenneT aangekondigd dat Manon van Beek per 1 september 2018 wordt aangesteld als de nieuwe CEO en voorzitter van de Raad van Bestuur. Van Beek is momenteel werkzaam als algemeen directeur bij Accenture Nederland en zal bij TenneT Mel Kroon vervangen die in januari aangaf afscheid te nemen als CEO en voorzitter van de Raad van Bestuur (zie tevens deze rubriek in NTE 2018/1-2).

Voor meer details en het oorspronkelijke bericht zie www.tennet.eu.

Offshore eiland bij IJmuiden Ver

Overeenkomstig de op 27 maart 2018 door het Ministerie van Economische Zaken gepubliceerde 'Routekaart windenergie op zee 2030' (zie hieronder), gaan TenneT en het Ministerie kijken naar de mogelijkheid om bij windenergiegebied IJmuiden Ver een eiland te realiseren voor het transport van elektriciteit naar land. In tegenstelling tot de windenergiegebieden dicht bij de kust die met een gestandaardiseerde wisselstroomaansluiting met het landnet worden verbonden, is voor verder afgelegen windgebieden als IJmuiden Ver het gebruik van gelijkstroomverbindingen noodzakelijk. Een dergelijke verbinding kan gerealiseerd worden middels de aanleg van meerdere gelijkstroomplatformen of via de aanleg van een kunstmatig eiland waarop de conversie- en transformatorstations geplaatst kunnen worden. De laatstgenoemde optie heeft als voordeel dat de ruimtelijke impact beperkter is, dat de kosten lager zijn en dat het eiland voor subsidiaire doelen gebruikt kan worden, zoals de productie van waterstof, het faciliteren van een Windconnector en het huisvesten van onderhoudsfaciliteiten. Een eiland bij IJmuiden Ver kan tevens waardevolle ervaring opleveren voor de geplande North Sea Wind Power Hub nabij de Doggersbank. Voor meer details en het oorspronkelijke bericht zie www.tennet.eu.

1. Gijs Kreeft, Ceciel Nieuwenhout en Margarita Nieves-Zarate zijn promovendi bij het Groningen Centre of Energy Law. Dinand Drankier en Tatiana Spijk-Belanova zijn aangesteld als onderzoeker respectievelijk Centre Administrator bij het GCEL. Deze rubriek betreft berichten die gepubliceerd zijn in de periode tot 31 maart 2018.

■ Gasunie

Toename van de vraag naar aardgas op de koudste dag

Op 1 maart 2018 heeft Gasunie meegedeeld dat op 28 februari jl. Gasunie Transport Services 0,453 bcm gas heeft getransporteerd (4,4 TWh energie). Deze hoeveelheid getransporteerd gas is vergelijkbaar met de totale hoeveelheid elektriciteit die over een periode van tien dagen door Nederland wordt gebruikt. Deze stijging van de vraag naar aardgas werd veroorzaakt door de lagere temperaturen op 28 februari 2018. De gemeten effectieve etmaaltemperatuur op die dag was minus 10,9 graden, waarmee 28 februari 2018 de koudste dag sinds zes jaar is geworden.

Het grootste deel van het getransporteerde aardgas betrof laagcalorisch gas dat onder meer gebruikt wordt om woningen en gebouwen warm te houden. Met 0,335 bcm in een etmaal was dit ook de grootste hoeveelheid in zes jaar. De extra vraag naar laagcalorisch gas als gevolg van de koude periode wordt vooral opgevangen door ondergrondse bergingen (Norg, Alkmaar, Zuidwending, Epe (D)) en door de omzetting van hoogcalorisch (import)gas naar laagcalorisch gas door toevoeging van stikstof.

Het nieuwsbericht is te raadplegen op www.gasunie.nl

Advies GTS over verdere verlaging van gaswinning in Groningen

Op 27 maart 2018 heeft Gasunie Transport Service (GTS) een advies aan de Minister van Economische Zaken en Klimaat gestuurd omtrent leveringszekerheid op basis van verschillende scenarioanalyses. Deze scenario's schetsen de mogelijke maatregelen waarmee een verdere afname van de gasproductie uit het Groningenveld gerealiseerd kan worden zonder de leveringszekerheid in gevaar te brengen. Volgens GTS kan het door de Staatstoelichting op de Mijnen aangegeven niveau van 12 bcm per jaar aan Groningenvolume bereikt worden door o.a. de bouw van een stikstoffabriek en het bijmengen van hoogcalorisch gas. Dit zal een afname opleveren van de gasproductie uit het Groningenveld van circa 7 bcm per jaar (bij een koud jaar). Daarnaast zal de omschakeling van (een deel) van de (industriële) laagcalorisch gas grootverbruikers in Nederland naar duurzame alternatieven of hoogcalorisch gas de vraag naar Gronings gas verder kunnen reduceren. Deze maatregel zal tussen de 2,3 en 3,4 bcm per jaar besparen. Vervolgens worden in het verslag de afbouw van de exportmarkt, additionele inkoop van stikstof door GTS en verduurzamingsmaatregelen genoemd. Samen zullen deze maatregelen zorgen voor een additionele verlaging van het Groningenvolume tussen de 2,7 en 4,2 bcm. De scenario's zijn tot stand gekomen in samenwerking met het ministerie van Economische Zaken en Klimaat en een klankbordgroep bestaande uit leden van TNO en Planbureau voor de Leefomgeving.

Het volledige document is te vinden op www.gasunie.nl

■ Nieuwe overeenkomsten voor waterstofleiding

Op 27 maart 2018 hebben Gasunie, Dow Benelux en Yara overeenkomsten gesloten voor de realisatie van de Green Deal 'Waterstof voor de regio'. De overeenkomsten tussen Gasunie, Dow en Yara zijn de eerste stap naar de realisatie van de waterstofleiding tussen Dow in Terneuzen en Yara in Sluiskil. De waterstof wordt door een niet meer in gebruik zijnde gastransportleiding vervoerd. Ondergronds transport zal ervoor zorgen dat waterstof efficiënt en veilig vervoerd kan worden, aldus Gasunie. De waterstof die vrijkomt bij de kraakinstallaties van Dow wordt ingezet als grondstof voor hoogwaardige producten van Yara. Dit leidt tot een afname in het energiegebruik van in eerste instantie 0,15 PJ per jaar en een CO₂-besparing van 10.000 ton.

Het persbericht is te raadplegen op www.gasunie.nl

■ Ministerie van Economische Zaken en Klimaat

Kabinetsplannen wind op zee 2024-2030

Het kabinet heeft op 27 maart 2018 door middel van het publiceren van de 'Routekaart windenergie op zee 2030' (Kenmerk: DGETM-E2020/17177527) zijn plannen bekend gemaakt om tussen 2024 en 2030 de capaciteit voor de opwekking van stroom op zee aanzienlijk uit te breiden naar 11,5 GW. Het gaat hierbij om een toevoeging van 7 GW aan capaciteit bovenop de eerder geplande 4,5 GW die in 2023 gerealiseerd moet zijn. De Routekaart wijst drie gebieden aan om de groei van wind op zee te realiseren: Hollandse Kust West (1,4 GW), de zee ten noorden van de Waddeneilanden (0,7 GW) en IJmuiden Ver (4,0 GW). De locatie voor de overige 0,9 GW wordt op een later moment bepaald.

De 'Routekaart windenergie op zee 2030' is te vinden op www.rijksoverheid.nl.

Meer bevoegdheden voor gemeenten en provincies bij besluitvorming hoogspanningstracés

Bij nieuwsbericht van 29 maart 2018 heeft het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat bekend gemaakt dat de ministerraad heeft ingestemd met een wijziging van de Elektriciteitswet die ervoor moet zorgen dat gemeenten en provincies inspraak krijgen bij de besluitvorming rondom bestaande hoogspanningstracés. Dit houdt in dat TenneT verplicht wordt om op verzoek van lokale overheden tracé-aanpassingen te verrichten.

Het besluit van de ministerraad omvat tevens een bepaling over de verdeling van de kosten voor het omleggen of ondergronds leggen van bestaande tracés. Kleine gemeenten tot 30.000 inwoners dienen 15 procent van de kosten te dragen, grote gemeenten 20 procent, met een maximale bijdrage van 975.00 per kilometer tracé. De overige kosten dienen door de netbeheerder te worden gedragen. Geschat wordt dat dit besluit zal leiden tot een aanpassing van 135 kilometer tracé, waardoor de doorberekende kosten voor een gemiddeld huishouden maximaal EUR 1,37 per jaar zullen bedragen.

Het volledige nieuwsbericht is te vinden op www.rijksoverheid.nl.

Gaswinning Groningen wordt volledig beëindigd

Op 29 maart 2018 heeft de minister van Economische Zaken en Klimaat per brief (kenmerk: DGETM-EI/18057375) de Tweede Kamer geïnformeerd over het kabinetsbesluit om de gaswinning in Groningen in de toekomst volledig te beëindigen. Volgens het kabinet zijn de maatschappelijke kosten die gepaard gaan met het handhaven van het huidige productieniveau niet meer aanvaardbaar. Het afschalen van de gaswinning zal in fasen plaatsvinden. Voor oktober 2022 dient het productieniveau reeds onder het niveau van 12 bcm per jaar te liggen. Vanaf 2022 kan dit volume verder dalen tot 7,5 bcm per jaar. Uiteindelijk zal het winningsvolume op nul moeten uitkomen. Met dit besluit gaat het kabinet verder dan het advies van Staatstoezicht op de Mijnen die een winningsplafond van 12 bcm per jaar heeft voorgesteld.

De voortvarendheid waarmee de gaswinning in Groningen kan worden afgebouwd is mede afhankelijk van de uitwerking van diverse maatregelen, waaronder de bouw van een extra stikstofinstallatie die hoogcalorisch gas kan omzetten naar laagcalorisch gas.

De kamerbrief is te vinden op www.rijksoverheid.nl.

■ ENTSO-G

Gezamenlijk rapport ENTSO-E en ENTSO-G over Europese scenario's voor gas en elektriciteit

Op 30 maart 2018 hebben ENTSO-E en ENTSO-G een gezamenlijk rapport over Europese scenario's voor gas en elektriciteit uitgebracht. Om hun EU-brede netwerkontwikkelingsplannen (TYNDP's) op te stellen, ontwikkelen ENTSO-G en ENTSO-E robuuste en ambitieuze scenario's die het Europese energiesysteem beschrijven tot 2040. Deze scenario's zijn grotendeels opgesteld na raadpleging van o.a. vertegenwoordigers van de industrie, nationale regelgevende instanties en lidstaten. Deze gezamenlijke scenario's schetsen drie mogelijke ontwikkelingen die zullen leiden tot een koolstofarm energiesysteem in overeenstemming met de EU-doelstellingen. De scenario's benadrukken de rol van consumenten bij het bereiken van een koolstofarm energiesysteem, samen met de slimme integratie van de elektriciteits-, gas-, verwarming- en transportsystemen. De TYNDP's zullen vervolgens beoordelen welke elektriciteits- en gasinfrastructuur nodig is om te voldoen aan de EU-doelstellingen op het gebied van klimaat en energie: duurzaamheid, voorzieningszekerheid en marktconcurrentie.

Het tienjarige netwerkontwikkelingsplan 2018 van ENTSO-G is te raadplegen via: <https://www.entsog.eu/publications/tyndp/2018#ENTSOG-TEN-YEAR-NETWORK-DEVELOPMENT-PLAN-2018>

■ ACER

Richt snoeren inzake hamsteren van capaciteit binnen de intra-day elektriciteitsmarkten

Op 22 maart 2018 heeft ACER richtsnoeren gepubliceerd inzake het hamsteren van capaciteit in de intra day elektriciteitsmarkten. Het hamsteren van capaciteit houdt in de verwerving van beschikbare transmissiecapaciteit zonder het gebruiken of het effectief gebruiken. Deze richtsnoeren zijn gepubliceerd in het kader van de Verordening REMIT die tot doel heeft de transparantie te vergroten en marktmanipulatie in de groothandelsmarkt te voorkomen. Meer informatie over deze richtsnoeren is te vinden via <https://acer.europa.eu/Media/News/Pages/ACER-publishes-guidance-on-capacity-hoarding-in-intraday-electricity-markets-that-could-constitute-market-manipulation.aspx>.

■ Europese Commissie

Tennet Duitsland

Op 19 maart 2018 heeft de Europese Commissie aangekondigd een formeel onderzoek te openen naar mogelijke overtredingen van het mededingingsrecht door TenneT Duitsland vanwege het beperken van transmissiecapaciteit tussen Denemarken en (West-)Duitsland. Dit zou mogelijk een inbreuk zijn op het verbod misbruik te maken van een dominante marktpositie door te discrimineren op de herkomst van de elektriciteit (Duits of Deens). TenneT Duitsland heeft hierop gereageerd met een aantal toezeggingen (*commitments*) om de zorgen van de Europese Commissie te verminderen. Twee concrete toezeggingen zijn dat TenneT onder normale marktomstandigheden een gegarandeerde minimumcapaciteit van 1300 MW aanhoudt op de interconnector tussen de twee landen. Daarnaast zou TenneT alleen de capaciteit op de interconnector tot onder het gegarandeerde niveau kunnen verminderen in het geval van een beperkt aantal bijzondere omstandigheden, zoals het uitvallen van een kritiek netwerkelement, onvoldoende redispatchmogelijkheden of *countertrading*-capaciteit om congestie te verlichten of als een andere TSO dat verzoekt. Deze toezeggingen van TenneT zullen in ieder geval voor negen jaar in werking blijven en een derde partij zal monitoren of TenneT zich aan zijn toezeggingen houdt.

Op 27 maart 2018 heeft de Europese Commissie alle stakeholders uitgenodigd om te reageren op de voorgestelde toezeggingen van TenneT. Na de reactieperiode van vier weken zal de Europese Commissie beslissen of de toezeggingen van TenneT de gesignaleerde mededingingsrechtelijke problemen in voldoende mate oplossen.

In een communicatie op 19 maart 2018 geeft TenneT aan de beslissing van de Commissie met belangstelling tegemoet te zien. Daar de capaciteitsberekeningen van TenneT berusten op Europees energierecht en daar dezelfde methodiek toegepast wordt aan alle grenzen met capaciteitskrapte in Europa, kan de beslissing van de Commissie naar de mening

van TenneT een precedent scheppen voor de verdere ontwikkeling van het juridische raamwerk voor elektriciteitshandel in Europa.

De zaak is te volgen via zaaknummer 40461 DK/DE *Interconnector*.

Nieuwe marktrapporten elektriciteits- en gasmarkt EU

Op 27 maart 2018 zijn er nieuwe marktrapporten voor de Europese elektriciteits- en gasmarkt uitgebracht. Uit deze rapporten blijkt dat er in december 2017 een record aan windenergie was opgewekt in de EU: 41 TWh, ongeveer 16 procent van de Europese elektriciteitsmix. Verder blijkt dat de Europese elektriciteitsconsumptie nu losgekoppeld is van de groei van het BNP: hoewel het BNP sinds 2010 met 12 procent gegroeid is, is de elektriciteitsconsumptie met 4 procent gekrompen. In het laatste kwartaal van 2017 zijn de groothandelsprijzen voor elektriciteit een stuk hoger dan dezelfde periode het jaar ervoor. Dat heeft te maken met het uitvallen van enkele kerncentrales in Frankrijk, waardoor vervangende (duurdere) fossiele elektriciteitsbronnen moesten worden gebruikt.

Wat betreft de gasmarkt wordt vermeld dat de gasconsumptie 6 procent groter is dan in 2016, en nog nooit zo hoog geweest is sinds 2010. Vanwege een explosie bij Baumgarten en tegelijkertijd problemen met de Forties offshore pijpleiding naar het VK was er kort een verstoring van de markt, maar dit is snel weer opgevangen. Verder is de LNG-import het laatste kwartaal van 2017 16 procent gestegen in vergelijking met hetzelfde kwartaal in 2016, en is de eerste LNG-levering uit Yamal (Rusland) aangekomen.

De rapporten zijn te raadplegen op <https://ec.europa.eu/energy/en/data-analysis/market-analysis>.

Artikelen in andere tijdschriften

Met deze rubriek wordt beoogd een overzicht te bieden van artikelen over aspecten van het energierecht in andere tijdschriften, zowel Nederlandse als buitenlandse. Suggesties voor verwijzingen naar andere dan de onderstaande tijdschriften worden door de redactie op prijs gesteld.

Journal of Energy and Natural Resources Law

C. Yiallourides, 'Protecting and preserving the marine environment in disputed areas: seismic noise and provisional measures of protection', vol. 36, issue 2, p. 141 – p. 161.

N. Bankes, 'Clarifying the parameters of the Crown's duty to consult and accommodate in the context of decision-making by energy tribunals', vol. 36, issue 2, p. 163 – p. 180.

R. Giljam, 'Extended application of 'best available techniques' as a means to facilitate ecological governance', vol. 36, issue 2, p. 181 – p. 208.

P. Villavicencio and R. Mauger, 'The UN's new sustainable development agenda and renewable energy: the challenge to reach SDG7 while achieving energy justice', vol. 36, issue 2, p. 233 – p. 254.

International Energy Law Review

Riley, A., 'A pipeline too far? EU law obstacles to Nordstream 2', 2018/2, p. 38 – p. 46.

Climate Law

C. Campbell-Durufilé, 'Accountability or Accounting? Elaboration of the Paris Agreement's Implementation and Compliance Committee at COP 23', vol. 8, issue 1 – 2, p. 1 – p. 38.

S. Oberthür and E. Northrop, 'Towards an effective mechanism to facilitate implementation and promote compliance under the Paris Agreement', vol. 8, issue 1 – 2, p. 39 – p. 69.

J. Smith and M. Tanveer, 'Globalization's vehicle: The evolution and future of emission regulation in the ICAO and IMO in comparative assessment', vol. 8, issue 1 – 2, p. 70 – p. 103.

Climate Policy

S. Karlsson-Vinkhuyzen, M. Groff, P. Tamás et al., 'Entry into force and then? The Paris agreement and state accountability', vol. 18, issue 5 – 2, p. 593 – p. 599.

E. Gsottbauer, R. Gampfer, E. Bernold et al., 'Broadening the scope of loss and damage to legal liability: an experiment', vol. 18, issue 5 – 2, p. 600 – p. 611.

K. Scott, K. Roelich, A. Owen et al., 'Extending European energy efficiency standards to include material use: an analysis', vol. 18, issue 5 – 2, p. 627 – p. 641.

Journal of Energy in Southern Africa

R. Mauger and M. Barnard, 'Addressing fragmentation in the South African renewable energy governance effort: Lessons to be learnt from France', vol. 29, issue 1, p. 24 – p. 33.

Recht der Energiewirtschaft

U. Scholz and J. Ante, 'Die Privilegierung von Energiespeichern nach dem EEG 2017', RdE 4-5/2018, p. 161 – p. 169.

F. Wagner and C. de Weyl, 'Das Spannungsfeld zwischen den verwaltungsrechtlichen Vorgaben des Netzzugangs gem. § 20 Abs. 1 EnWG und den zivilrechtlichen Grundlagen der Energiebelieferung', RdE 4-5/2018, p. 170 – p. 177.

A. Börner, 'Der Rechtsrahmen für energetische und andere Scheibenverträge', RdE 4-5/2018, p. 178 – p. 183.

P. Berg, 'Der Anfang vom Ende der zivilgerichtlichen Billigkeitskontrolle energiewirtschaftsrechtlicher Netzentgelte?', RdE 4-5/2018, p. 184 – p. 194.

Ars Aequi

L. van den Berge, 'Amuse: Recht en onverantwoordelijkheid: Groninger gas en het panopticon van de moderne netwerksamenleving', 2018/05, p. 358 - p. 360.

Maandblad voor Ondernemingsrecht

E.A. van Dooren, 'De ingetrokken 403-verklaring van Shell: een tactische zet?', 2018/3-4.

Milieu en Recht

R. van der Hulle, 'Klimaatverandering en de verhouding tussen rechter en wetgever: een vergelijking met de Verenigde Staten', 2018/34, p. 198 - p. 205.

Nederlands Juristenblad

J. van Dunné, 'Gaswinning in Groningen', een drama in vele bedrijven', 2018/821, p. 1191 - p. 1199.

Overheid en Aansprakelijkheid

A.T. Marseille & K.J. de Graaf, 'Aardbevingsschadevergoedingsprocedures van privaat naar publiek', 2018/2, p. 3 - p. 12.

Tijdschrift voor Bouwrecht

S. Akerboom & A.M.J.R. van der Linden, 'Van gas los! Maar dan? Juridische aspecten van de verduurzaming van de warmtevoorziening', 2018/53, p. 352 - p. 364.

R.J.J. Aerts & M. Rus-van der Velde, 'Less is more: saneren van windturbines en de doelstellingen van het Energieakkoord', 2018/54, p. 365 - p. 370.

Tijdschrift voor Vastgoedrecht

H.E. Woldendorp, 'De bodem onder onze energievoorziening? Evaluatie regelgeving bodemenergiesystemen', 2018/2, p. 25 - p. 33.

Mededelingen NeVER

Op 19 juni a.s. vindt de volgende bijeenkomst van de NeVER en tevens ALV plaats op 19 juni a.s. bij Bird & Bird te Den Haag. Tijdens deze bijeenkomst zal nader worden ingegaan op de uitkomsten van de evaluatie van de Experimenteer AMvB. Meer informatie is t.z.t. te vinden op de website van de NeVER www.never.nl

Mr. J.F. (Hans) Koenders, advocaat bij Dorhout Advocaten, zal beginnen met het bieden van een overzicht van de ervaringen met en knelpunten van de huidige experimenten AMvB vanuit 'gebruikersperspectief'. Drs. T.W.L (Wido) van Heemstra, adviseur RVO, gaat vervolgens in op de uitkomsten van de consultatie van de experimenten AMvB en de mogelijke wijzigingen ten gevolge van de ervaringen met de uitvoering van de huidige experimenten AMvB. Een en ander wordt afgesloten met een discussie m.m.v. van prof. mr. dr. A.E.H. (Annelies) Huygen, UvA/TNO.